



## Kırşehir ve Kırşehirlilerin Millî Mücadele’de Üstlerine Düşen Görev

### *The Duties of Kırşehir and Kırşehir People in the National Struggle*

Yavuz Özüçetin\* 



\* Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran  
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi  
Tarih Bölümü, Kırşehir  
ORCID: 0000-0001-5011-942X.

Sorumlu yazar/Corresponding author:  
Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran  
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi  
Tarih Bölümü, Kırşehir, Türkiye  
E-posta/E-mail:  
yozucetin@ahievran.edu.tr

**Başvuru/Submitted:** 07.01.2024  
**Revizyon Talebi/Revision Requested:**  
26.01.2024  
**Son Revizyon/Last Revision Received:**  
08.02.2024  
**Kabul/Accepted:** 13.02.2024  
**Yayınlanma/Publication:** 28.03.2024

Atıf/Citation:  
Özüçetin, Yavuz "Kırşehir ve  
Kırşehirlilerin Millî Mücadele’de  
Üstlerine Düşen Görev" *Tarihin Peşinde*  
*Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar*  
*Dergisi*, S. 31, (2024), 50-64

#### ÖZ

Millî Mücadele’nin lideri Mustafa Kemal Paşa ve birkaç yakın arkadaşı için Sivas - Ankara yolculuğunda güzergâh içerisinde Kırşehir’de uğrak yerlerden biri olmuştur. Kırşehir ve Kırşehirliler Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetini 21-25 Aralık 1919 tarihleri arasında beş gün süreyle misafir etmişlerdir. Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hacibektaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Çiçekdağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri aktif bir çalışma içerisinde olmuş, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti’nin Kırşehir’e gelişi ve Kırşehir’den uğurlanışında (21-25 Aralık 1919) uygun olan her şeyi yerine getirmiş, Millî Mücadele esnasında ihtiyaç duyulan malzeme ve teçhizatın temini, otoritenin bulunmadığı bir ortamda sivil ve askerî işlerin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamışlardır. Araştırmada amacı, kişileri, durumları veya olayları tam ve doğru olarak betimlemek olan araştırma modeli esas alınmış, TBMM Zabıt Ceridelerinden, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi’ne ait dergilerde, gazetelerde yayımlanmış hatıra örneklerinden ve telif-tetkik eserlerden istifade edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Millî Mücadele, Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kırşehir Gençler Derneği, Kırşehir

#### ABSTRACT

*For Mustafa Kemal Pasha, the leader of the National Struggle, and a few of his close friends, Kırşehir was one of the stops on the Sivas-Ankara journey. Kırşehir and its residents hosted Mustafa Kemal Pasha and the Representative Committee for five days between 21-25 December 1919. Defence of Law associations in Kırşehir, Mucur, Kaman, Hacibektaş, and Çiçekdağı actively worked for the nationalist cause. These associations did everything appropriate for the arrival of Mustafa Kemal Pasha and the Representative Committee to Kırşehir (21-25 December 1919). They ensured the successful execution of civil and military affairs in an environment where there was no authority during the National Struggle. The research model, whose purpose is to describe people, situations or events fully and accurately, is based on the study of the the parliamentary minutes of the Turkish Grand National Assembly, the memoirs published in the journals and newspapers of the Republican Period, and copyright-reviewed works.*

**Keywords:** National Struggle, Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Association, Kırşehir Youth Association, Kırşehir



## Giriş

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan Kanun-i Esasî'nin ilânı tarihine kadar geçen devirde, mutlak yönetim anlayışı hâkimdi.<sup>1</sup> Siyasî reformlar, Osmanlı hükümdarları üzerinde baskısını da hissettirerek iç ve dış tesirle ortaya çıkmıştı. Yeni aydınlar grubu ve Batılı devletler, siyasî ve ekonomik taahhütlerini yerine getirebilecek, nispeten güçlü bir Osmanlı Devleti'yle iş görmeyi tercih etmekteydiler. Bu şekilde siyasî gelişme alanı, genişleyerek bir yandan yeni sosyal grupları içine alıyor, hedeflerini daha açık belli ediyor, diğer yandan da dış tesirlere daha az bağlı hâle geliyordu. Bunun neticesi olarak hükümdar, sahip olduğu mutlak iktidarı bizzat kendisi sınırlandırdı ve meşrutî idare sistemini 1908'de kabul etti.<sup>2</sup>

İmparatorluk idaresinde uygulanan 'millet sistemi', Müslüman olmayan unsurlara, kendi kültürlerini muhafaza imkânı veriyor ve dolayısıyla imparatorluğun tek bir topluluk halinde bütünleşmesi önlenmiş oluyordu.<sup>3</sup> Zamanla imparatorluktaki farklı etnik-dinî grupların millî bağımsızlık mücadelelerinin zoru altında, ona karşı bir tepki olarak Türk milliyetçiliği de siyasî bir çehre kazandı. Türk milliyetçiliği, 1889-1908 arası açıkça ortaya konmuyordu.

1908-1913 yılları arasında Jöntürkler'in milliyetçilik anlayışı, daha belirli bir şekilde Türk millî özelliklerine göre düzenlendi ve Türklerin hâkim durumda oldukları merkezîyetçi bir Osmanlı Devleti meydana getirmek siyasetinde ifadesini buldu.<sup>4</sup> 1913'ten sonra İttihat ve Terakki'de görülen, yenileşme ve fikir teşebbüsleri yeni bir devletin temellerini attı. Jöntürkler'in yaptıkları reformlar küçük olmakla beraber yeni bir yolun açılmasına hizmet etmişti.<sup>5</sup>

Millî egemenlik ilkesi, yeni Türk Devleti'nin kuruluş hazırlıkları içinde gelişmiş ve oluşmuştu. Mustafa Kemal Paşa, millî egemenlik ilkesine dayalı ilk açıklamasını Sadaret'e gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli rapor ile şu şekilde yapmıştı; "*Millet millî hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır*".<sup>6</sup> 21-22 Haziran 1919 Amasya Tamimi ile "*milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*"<sup>7</sup> denilirken, millet hâkimiyeti ve onun neticesi olan millî irade kurtuluş için en önemli bir faktör olarak görülmüş ve ele alınmıştı. 23 Temmuz -7 Ağustos 1919 Erzurum Kongresi'nde "*Kuva-yı milliye-i amil ve iradeyi milliye-i hâkim kılmak esastır*" sözü, millet egemenliğinin kıymetini ortaya koymakta idi. Kongre, üyeleri arasında bir Heyet-i Temsiliye seçilmesine karar vermekle, Erzurum Kongresi bir çeşit yasama, Heyet-i Temsiliye ise onun yürütme organı şeklini almıştı. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar, çok az değişikliklerle Sivas Kongresi'nde kabul edilmişti.<sup>8</sup> Hâkimiyet-i milliye, irade-i milliye, millet hâkimiyetinin temsili, Mustafa Kemal'in

<sup>1</sup> XIX. yüzyıl, devletin çözülmesi ve bunun önüne geçilmesi yolunda birçok reformların yapıldığı yüzyıl olmuş, amaçlanan ise yurttaşlar arasında modern devlet anlayışına uygun eşitlik kurmak ve insanları güvenliğe kavuşturmak şeklinde belirmişti. Tanzimat ile başlayan eğitim atılımları içerisinde yetişen kuşaklarda kısmen de olsa siyasal özgürlüklere ve demokrasiye doğru bir eğilim görülmüş, anayasanın ilki ilân edilmiş, ancak bu anayasa tam olarak uygulanamamıştı.

<sup>2</sup> Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967, s. 1, 15-16; 30 yıllık istibdat döneminde aydınlar devleti kurtarmak için çabalara girişip anayasanın yeniden yürürlüğe konmasını sağlamışlardı. Ancak, bütün bu gelişmelere rağmen reformlardan beklenen netice elde edilememiş devletin sınırları oldukça küçülmüştü.

<sup>3</sup> Karpat, *age.*, s. 4.

<sup>4</sup> Karpat, *age.*, s. 27, 28.

<sup>5</sup> Karpat, *age.*, s. 32; Sistemli bir hâle gelen milliyetçilik anlayışıyla beraber "Türk milleti, Türk vatanı, Türk dili ve Türk kültürü" gibi kavramlar ortaya çıkarak gelişmiş ve daha sonra bu milliyetçilik anlayışı, Atatürk ile birlikte millî bir devletin nitelik ve ihtiyaçlarına göre yeniden belirmişti.

<sup>6</sup> Tefik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1959, s.50.

<sup>7</sup> Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. III. Maarif Basımevi, İstanbul 1960, s. 915-916.

<sup>8</sup> Sivas'ta, millî bir meclisin toplanmasının sağlanması ve Millî Mücadele ile ilgili kararların alınması, Mustafa Kemal tarafından demokratik usullerle gerçekleştirilen hususlardı.



önderliğinde benimsenmişti. Türkler, millî devletlerini kurmak, istiklâlden mahrum olmayı reddetmek, vatanlarında yabancı işgale karşı durmak ve bu işgale en kısa zamanda son vermek amacıyla Millî Mücadele'ye girişmişlerdi.<sup>9</sup>

Osmanlı Devleti, 14 Kasım 1914' te seferberlik ilânı ile I. Dünya Savaşı'na girmişti.<sup>10</sup> Çanakkale'de, Doğu Cephesi'nde ve Irak'ta zaferler kazanılmasına rağmen, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması Osmanlı Devleti'nin yenilmesini tespit etmiş olmakta idi. İstanbul Hükümeti'nin durumu karışık bir halde bulunuyordu. İttihatçıların kuvvetten düşmesiyle padişah iktidarı tekrar ele geçirmiş ve hükümetin siyasetini yakından etkileyecek bir duruma gelmişti. İşbaşına geçen kabineler İtilâf devletleri ve özellikle İngiltere ile iş birliği yaparak daha kazançlı çıkacaklarını düşünüyordular.

İttihat ve Terakki kendi kendini feshetmiş olmasına rağmen İttihatçıların geliştirdikleri millî ve anti-emperyalist düşünce yeniden güç ve önem kazanmış bulunuyordu. Millî görüşleri savunan partiler ve kuruluşların büyük bir kısmı İngilizler veya Osmanlı Hükümeti tarafından baskı görünce kurtuluşu milliyetçi bir hareketi desteklemekte bulmuşlardı. Böylece İstanbul'da taviz vermek ve kuvvetliye boyun eğmek isteyenlerin yanında daha şahsiyetli hareket etmek isteyen milliyetçi bir grup ortaya çıkmıştı.

Haksız işgale karşı direniş hareketinin birbirinden farklı iki kaynağı mevcuttu. Bu kaynaklardan ilki, yurt çapında çok defa birbirinden habersiz olarak, ortaya çıkan mahallî teşkilatlar, ikincisi, İstanbul'da ve yurt içinde bulunan üst ve orta rütbede subaylar ve sivil idareciler idi.<sup>11</sup> İzmir'in işgali ve bu işgalden bir gün sonra İstanbul'dan Samsun'a hareket edecek olan Mustafa Kemal Paşa açısından Millî Mücadele bir strateji olarak benimsenecek, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için bir imkân ve fırsat olacak, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve kongrelerle halkın teşkilatlandırılması imkân dâhiline girecekti.<sup>12</sup>

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kırşehir mebusu Ali Rıza Bey ile M. Rıza (Silsüpur) Müdafaa-i Hukuk Grubu olarak katılmışlardı. Adı geçen bu milletvekilleri İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali sonrası Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'nin yanında yer alacaklardı. Belirtilen ve gelişen bu süreç içerisinde, daha şahsiyetli hareket etmek isteyenler arasında, ülkenin birçok köşesinde olduğu gibi, Kırşehir çevresi de yer almıştı. Kırşehirliler, Mustafa Kemal Paşa'yı Samsun'dan itibaren dikkatle izlemişlerdi. Kırşehir ve Kırşehirliler, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta ortaya konulan ve düşünülen kararları öğrenecek, Ankara yolculuğunda Kayseri'den itibaren Heyet-i Temsiliye ile adeta bütünleşecek ve güzergâh içerisinde düşünülen Kırşehir'de millî ruh ve heyecan en üst seviyesine çıkacaktı.<sup>13</sup>

<sup>9</sup> Mehmet, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler* 15, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 741; Mustafa Turan, "19 Mayıs'ın Türk İstiklâl Harbindeki Yeri ve Önemi", *Türk Yurdu*, c.18, 129, (Mayıs 1998), s.41; Geniş bilgi için Bkz. E. Semih Yalçın, Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

<sup>10</sup> Bkz. Enver Ziya Karal, *I. Cihan Harbinden Lozan Muahedesine Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları*, Yeni Türkiye, İstanbul, 1959, s.43-46.

<sup>11</sup> Geniş bilgi için bkz., Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, Doğan Kardeş, İstanbul 1952.

<sup>12</sup> Bkz. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da, (1919-1921)*, I. 2. Baskı, 1981 (Türk İstiklâl Mücadelesi Üzerine Prof. Dr. Yaeschke'nin Bir İncelemesi); Mustafa Turan, *agm.*, s. 41; Yaşar Özüçetin, "Millî Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919" *KEFAD*, (G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi), c. 5, 2, Aralık 2004, s.65-74.

<sup>13</sup> Millî Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin çalışmalarını yakından takip eden Mucurlular, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Samsun'dan itibaren izleyerek, Sivas'ta toplanacak olan millî bir kongreyi duyunca Mucur'u temsilen Kaymakam Cevat Bey ile Hacıbektaş Nahiye Müdürü Mucurlu Avni (Erkanlı) Bey'i kongreye katılmak üzere Sivas'a göndermişti. Ancak, adı geçen bu şahıslar, Şarkışla'ya vardığında kongrenin sona ermiş olduğunu, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Sivas'tan ayrılmak üzere olduğunu öğrenmişler ve Mucur'a geri dönmek zorunda kalmışlardı; Hasan Hüseyin Baha Oker, *Atatürk'ün Mucur'a Gelişi*, (Yayınlanmamış) Hatırat, s. 268; Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar, Atatürk'le*



## I. İşgaller Karşısında Kırşehirlilerin Tutumu ve Tavrı

Tehlikelerden uzak Kırşehir, herhangi bir düşman işgaline maruz kalmamasına rağmen, Kırşehirliler, ülkenin diğer birçok köşesinde olduğu gibi, ülkenin maruz kaldığı haksız işgallere karşı hassas olup,<sup>14</sup> işgallere karşı miting ve protesto telgraflarıyla millî ruhu sürekli canlı tutmuş, Kırşehir’de kurulan derneklerle bu ruhun amacına ulaşmasında rol sahibi olmuştu. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması hükümleri gereğince terhis edilen asker ve subaylar, kendi memleketlerine dönmüşler, memleketlerinde de ülkenin içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalmamışlar, belirli faaliyetlerde bulunmak arzusunda olmuşlardı. Mevcut durumu kabullenemeyen Kırşehirli gençler, Şubat 1918’de on kişilik bir heyetle ‘Kırşehir Gençler Derneği’ni kurarak çalışmaya başlamışlardı. Kırşehir Gençler Derneği, İzmir’in 15 Mayıs 1919’da Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ile birlikte, ızdırıp veren olayları, siyasî gelişmeleri, gazete ve telgraf haberlerini dernek binasında ifşa ediyorlar ve halkı bilgilendirmeye, bilinçlendirmeye çalışıyorlardı.<sup>15</sup>

İstanbul’un İtilâf devletleri tarafından 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesi, Kırşehir hakkında büyük bir üzüntü yaratmış, yukarıda da belirtildiği gibi, Batılı devletlerin uzun süreden beri dile getirdikleri milliyet, hürriyet, bağımsızlık ve vatanseverlik prensipleri ile uyuşmayan bu davranışları, Kırşehir halkı tarafından yapılan büyük bir miting ile protesto edilmişti. Miting neticesinde Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Reisi Hilmi imzası ile Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı’na aşağıdaki karar metni gönderilmişti; “...Yalnız hür milletlerin bu haksızlığı kabul etmekle büyük bir tarihî mes’uliyetin altına girmiş olacaklarından, bu üzücü hadiseyi kemal-i şiddetle protesto ederiz. Bu hadiseden doğacak her türlü mes’uliyetin de müsebbiplerine ait olacağını arz ve haksızlığın bir an evvel tamirini bekleriz”.<sup>16</sup>

*Berber, C.II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayinevi, Ankara, 1988, s.486; Bu planda öngörülen konaklama yerleri yalnız yolculuk gereği değil, aynı zamanda Millî Mücadele ile ilgili stratejinin bir gereği idi. Husrev Bey tarafından hazırlanan genel program, Mustafa Kemal Paşa’ya arz olunduğunda, o, Mucur’dan Hacibektaş’a gitmek gerektiğini, ancak Mucur’a varıncaya kadar bu durumun gizli tutulmasını belirtmişti; Kansu, age., s. 487; Hacibektaş’ta, Mustafa Kemal Paşa’nın önemli bir isim olarak addettiği, Anadolu Alevileri’nin önderi durunda olan Çelebi Cemalettin adlı bir zatta bulunmakta idi; Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyân, C.V., Tekin Yayinevi, İstanbul, 1970, s.213; Sivas’tan Ankara’ya hareket etmezden evvel güzergâh belirlenirken, göz önünde bulundurulmuş unsurlar, orta ve merkez olması, Millî Mücadele için ihtiyaç hissedilebilecek kaynağı temin etmeye elverişli olması, işgal edilme riskinin olmaması, güzergâhtaki, mevcut Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve derneklerin varlığı ve rolleri idi; Ali Fuat Cebesoy’un bölgedeki millî faaliyetler için yaptığı değerlendirme şu şekildedir; “...Kayseri ve Kırşehir yörelerinde kurulan derneklerdeki gelişmeleri ve gerekse millî heyecanı memnuniyetle görmüştüm. ... Padişah ve Halifeye bağlılık ve sevgiyi, İstanbul Hükûmeti, Ankara Valiliği aracılığıyla kendi yararları için kullanmaya çalışmışsa da yöre halkının kuvvetli olan önsesisi ve çok yüksek bir millî bilince sahip olması sayesinde başarıya ulaşmamıştır”; Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953, s. 213; Bayram Sakallı, Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.24; Millî Mücadele’nin amacına ulaştırılmasında, konumu, Millî Mücadele’ye taraftar olan halkı, sahip olduğu imkânları ile Millî Mücadele’de sevk idare merkezi olarak belirlenen Ankara’ya, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti’nin izleyeceği güzergâh önemli olup yapılan planlama çerçevesinde güzergâh içerisine Kırşehir de dâhil edilmişti.*

<sup>14</sup> Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasında, ülkede birliğin sağlanması ve dayanışma içerisinde olunması üzerinde durulan önemli bir konu olmuştu; Bengül Salman Bolat, “Millî Mücadele’de Kırşehir’in Yeri ve I. TBMM Döneminde Kırşehir Milletvekilleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi CTAD* (Güz 2006), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, s. 46.

<sup>15</sup> Dernek üyeleri düşüncelerini şu şekilde ifade etmekte idiler; “Bastığım toprak senindir, ona sahip ol, bu toprak bütün Anadolu ve Rumeli’deki topraklarımızdır. Düşmana boyun eğmek yok, istiklâl uğruna ölmek var”; *Halkın Sesi*, 20 Aralık 1962, Kırşehir; Avşar Cihan, *Kırşehir ve İlçeleri*, Özgün Matbaacılık, Ankara, 1990, s.34.

<sup>16</sup> Mehmet Şahingöz, ‘İzmir, Maraş ve İstanbul’un İşgali Üzerine Yapılan Protesto Mitingleri’, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1986, s. 447.



İstanbul'un işgali üzerine Mucurlular tarafından da 19 Mart 1920 tarihinde bir miting düzenlenmiş ve miting sonrasında işgalci güçlerin temsilciliklerine çekilen telgraflarla durum, protesto edilmişti. Kaymakam Cevat Bey, yaptıkları çalışmalarını telgrafla Temsil Heyeti'ne şu şekilde bildirmişti; *"...Büyük bir miting akd edilerek sevgili İstanbul'umuzun son vaziyeti münasebetiyle hazır bulunan Ümmet-i İslâmiye'nin vatanperver duygularını açıklayan şiddetli ve müessir ifadeleri içine alan protesto telgraflarının sureti bilcümle mümessillere gönderildi"*.

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmesiyle birlikte Mucurlular, ilgili makamlara başvurarak bu haksız işgali, ülke genelinde olduğu gibi, uluslararası düzeyde de protesto etmiş, Mucurlular, Mucur Cemiyet-i İslâmiye ve Millî Heyeti<sup>17</sup> imzası ile duygu ve düşüncelerini Harbiye Nezareti'ne gönderdikleri telgrafla; *"...Halkımız galeyana halindedir ve oradaki kardeşlerimize yardım edebilmek için hazırlanmaktayız. Aynı zamanda Avrupa hükümetlerine müracaattan geri durmuyoruz. Eğer Avrupa bizim bu haklı feryadımızı duymazsa, hakkımızı kendi kuvvetimizle korumak hususundaki azmimiz kat'idir. Bize rehber olunuz"* diyorlardı.

Haksız işgal ve kötü muamelelere karşı Mucurlular, 26 Ocak 1920 tarihinde Fransız ve Ermenilerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptıkları zulmü ve Maraş'ın işgalini protesto etmekle kalmamış, Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne bir telgraf da çekmişlerdi. Bu telgrafta bölge halkının bu olaylar karşısındaki hassasiyeti şu şekilde ifade edilmişti; *"...Ey! Medeniyetin ve insanlığın vicdanı olarak tanıtılan Amerika Devleti ve Avrupa Devletleri! Dâimi adalet, medeniyet ve insaniyet sözleriyle bütün dünyayı kana boyayan ve bu suretle avutan bu sahte medeniliğin hakiki kararını hemen, tereddütsüzce tasdik et! ...Veyahut bu kötü fikri, göstereceğin adil ve seri icraatla ispat ve tekzip et! ...Yapılan hareketi kemal-i nefret ve şiddetle protesto eder, hemen hadisenin durdurulmasıyla beraber mes'ullerinin acilen ve pek şiddetli bir surette cezalandırılmalarını talep ederiz"*.<sup>18</sup>

Keskinliler de İzmir ve civarının Yunanlılar tarafından işgal edildiğini öğrenince 16 Mayıs 1919 tarihinde binlerce kişinin katıldığı büyük bir miting ile durumu protesto etmişler, bütün halk adına Müftü Mehmet Sadık ve diğer birkaç kişinin imzaladığı ve Millî Mücadele'ye hazır olduklarını beyan eden bir bildiri yayınlamışlardı. Yayımlanan bu bildiride dile getirilenler şunlar olmuştu; *"...İş bu vaatlere müstenit ilmî görüşlere de uymayan işgal hareketini millî şeref ile mütenasip bir suretle muhalefette bulunulmasını 'Hükümet-i Seniye'den talep ve temenni eder, bu hususta maddî ve mane'vî bütün fedakârlığa hazır ve amade bulunduğumuzu arz ederiz"*.<sup>19</sup>

İstanbul'un işgali Hacıbektaşlılar tarafından da büyük bir tepki ile karşılanmış, Hacıbektaş Dergâh-ı Şerif Türbedarı ve Postnişini (Dede Postu Vekili) Salih Niyazi Baba, 17 Mart 1920 tarihinde Temsil Heyeti'ne gönderdiği bir telgrafta gelişen olaylar karşısında tavır ve tutumunu şu şekilde ortaya koymuştu; *"Memleketin selamete ulaştırılması için heyet-i muhtereminizce alınacak tedbirler ve mütalâaların netice vermesini arzu ediyoruz"*.<sup>20</sup>

Kırşehirliilerin İstanbul'daki siyasî gelişmeleri ve hükümette meydana gelen değişiklikleri de yakından takip ettikleri görülmekte idi. Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Nuri Bey'in Mebuslar Meclisi'ne çektiği telgrafta; kabinenin yabancı devletlerin baskısı sonucu istifa ettirildiği, yerine millî amaçlar aleyhinde bir kabinenin kurulmak istendiği, milletin kesinlikle böyle bir duruma katlanamayacağı dile getirilmekte,<sup>21</sup> Keskin Müdafaa-i Hukuk

<sup>17</sup> Aslında Mucur'da böyle bir cemiyet olmamakla beraber, millî davada dinî ve millî bir bütünlük içerisinde bulunulduğunun gösterilmek istendiği anlaşılmaktadır.

<sup>18</sup> Şahingöz, *agt.*, s. 347-348.

<sup>19</sup> Şahingöz, *agt.*, s. 170-171.

<sup>20</sup> Şahingöz, *agt.*, s. 469.

<sup>21</sup> Şahingöz, *Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası ve Tepkileri*, Ankara, 1996, s. 226.



Cemiyeti Reisi Sadık ve birkaç arkadaşının imzaları ile 5 Mart 1920 tarihinde gönderilen telgrafta da; “*Ali Rıza Paşa Kabinesi’nin istifasını haber aldık. Yerine millî çıkarlara ve millî amaca uygun olarak çalışacak bir kabinenin kurulmasını arz eder, aksi halde milletin katlanamayacağını bildiririz*” denilmekte idi.<sup>22</sup>

Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, aktif bir çalışma içerisinde olmuş, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti’nin Kırşehir’e gelişi ve Kırşehir’den uğurlanışında uygun olan her şeyi yerine getirmiş, Millî Mücadele esnasında ihtiyaç duyulan malzeme ve teçhizatın temini, otoritenin bulunmadığı bir ortamda sivil ve askerî işlerin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamış, İstanbul Hükûmeti yanlısı olarak görev yapan Ankara Valisi Muhittin Paşa’nın Kırşehir’e müdahale etmesini engellemiş ve halkın Millî Mücadele bilincini sürekli olarak canlı tutmuştu.<sup>23</sup>

Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ilk iş olarak İstanbul’da bulunan Damat Ferit Paşa Hükûmeti’ni tanımadıklarını beyan eden bir telgrafı, Ahmet Canatan imzasıyla Bab-ı Ali’ye göndermiş, cemiyet, en ücra köşelere kadar giderek şubeler açmaya ve ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmaya çaba sarf etmişti.<sup>24</sup> Kaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti’nin 25 Aralık 1919’da Kaman’da karşılanması faaliyetlerini yürütmüştü.<sup>25</sup>

Hacıbektaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Reisi Halil Efendi olmakla birlikte, Hacıbektaş ahalisi daha ziyade Anadolu’da Alevîler üzerinde etkili olan Çelebi Cemalettin Efendi’nin etrafında toplanmış bulunuyordu. Çelebi Cemalettin Efendi, Hacıbektaş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin görevini de üstlenmişti. Çelebi Cemalettin Efendi, Anadolu genelindeki Alevî birliklerinin Millî Mücadele’nin yanında olacağı konusunda Mustafa Kemal Paşa’ya güvence vermiş ve bu doğrultuda gerekli çalışmayı yapmıştı.<sup>26</sup>

Çiçekdağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Çiçekdağı halkının; “*Vatanımızda bir fert kalıncaya kadar ve memleket harabezâr halini alıncaya kadar devamla ve saadet-i millîmiz uğruna çalışmaya azmettik*”<sup>27</sup> şeklinde bir ifadesi, İrade-i Milliye gazetesinde yer almakta idi. Cemiyete bağlı olarak Osman Şevki (Çiçekdağ), Reşat Akyön ve Ali Galib’in (Genç ağazade) önderliğinde “*Tenvir-i Efkâr Yurdu*” adıyla bir gençlik örgütü de oluşturulmuştu. Bu gençlik örgütünün amacı, halkı aydınlatmak, ücretsiz ders vermek ve öğretmen ihtiyacını karşılamaktı.<sup>28</sup>

<sup>22</sup> Şahingöz, *age.*, s. 226.

<sup>23</sup> Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Müftü Halil (Gürbüz) Bey başkanlığında kurulmuş, çalışmalarına medrese binasında başlamış, sonra Kırşehir Kalesi’nde bulunan lise binasında devam etmişti. Hâyder Bey’in şube reisi olduğu bu cemiyet, Ömer Aydın (Genç), Mehmet Ağa, Nurullah Efendi, Hacı Nuri Efendi, Molla Mustafa (Akça), Hacı Hidayet Efendi’den oluşan üyelerden meydana geliyordu; Ali Fuat Cebesoy, *age.*, s.263; Sırrı Kardeş, *Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir’de*, C.H.P. Halkevleri Bürosu Yayınları, Ankara, 1950, s. 29.

<sup>24</sup> Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kaymakam A. Cevat (Akın) Bey’in başkanlığında Belediye Reisi Derviş (Dündar) Ağa, Mustafa (Aksoy) Efendi, Hacı Fakı’nın Nuri (Sarioğlu) Efendi, Köse Vaizi’nin Ahmet (Canatan) Efendi, Hacı Şakir’in Süleyman Efendi tarafından kurulmuştu; Kardeş, *age.*, s. 11; Şahingöz, *agt.*, s.469.

<sup>25</sup> Kaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Başkanı Hacı Ali Bektaş Ağa olup, üyeleri; Çakıroğlu Musa Kahya, Karaömeroğlu Mehmet Efendi, Evişoğlu Hüseyin idi; Yaşar Şahin, “*Mustafa Kemal Paşa ve Kırşehir*”, *Kırkkültür*, Sayı: 7, Çetin Ofset A.Ş., Ankara, 2005, s.11.

<sup>26</sup> Kansu, *Erzurum’dan Ölüme Kadar*, s. 494.

<sup>27</sup> Sakallı, *age.*, s. 24.

<sup>28</sup> Çiçekdağı İlçesinde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Reis Dağıstan Bey’in başkanlığında Kâtip Hacı İbrahim Efendi, Müftü Hayrullah Efendi, Belediye Başkanı Necip Bey gibi ilçenin ileri gelenleri tarafından kurulmuştu; Yusuf İzzettin Kılınçer, *Atatürk ve Kırşehir*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 11.



5 Nisan 1920'de sadrazam olan Damat Ferit, İtilaf kuvvetlerine dayanarak millî hareketi boğmak için Kuva-yı Milliye'nin hıyaneti hakkında fetvalar neşretmekte, yabancı tecavüzüne uğradığı için 18 Mart 1920 tarihinde çalışmalarına kendi kararıyla son vermiş olan Mebuslar Meclisi'ni feshetmekte, Anadolu'da yer yer ayaklanmalar çıkarmağa, ayaklanmaların sahasını Anadolu'ya doğru genişletmeye ve İstanbul'da Kuva-yı İnzibatiye adı altında bir ordu teşkiline uğraşmakta idi. Bu temelde Yozgat ve dolaylarında ortaya çıkan Çapanoğlu İsyanı bölgede ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Çiçekdağı Müftüsü Hayrullah (Alp) Efendi Mecidiye (Çiçekdağı) sınırına kadar yayılan bu isyana karşı yörenin huzur ve güvenliğini sağlama yolunda gösterdiği üstün gayret nedeniyle, Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen bir telgrafla tebrik edilmek suretiyle onurlandırılmıştı. TBMM Hayrullah Bey'den, asker toplayarak beldenin güvenliğini de sağlamasını istemiş ve Mecidiye (Çiçekdağı)'yi kendisine emanet etmişti. Ayaklanma bölgesi Yozgat'a sınır olan Mecidiye (Çiçekdağı) ilçesinin Belediye Başkanı Necip Bey, 14 Haziran 1920'de isyancıların Çiçekdağı'na yürümleri üzerine, ilçede bulunan 33 jandarma ile asîleri durdurmanın mümkün olmadığını, bir subay ve bir erin dışındaki jandarmaların kaçtığını, bölgeye Nevşehir Jandarma'sının yardıma gelmesini veya halktan millî kuvvetler kurulmasının gerektiğini belirten bir telgrafı Müftü Hayrullah Bey'e de imzalatarak Genel Kurmay Başkanlığı'na çekmişti<sup>29</sup>.

Necip Bey'in bu telgrafına karşı, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa imzası ile gönderilen 16/17.06.1336 (1920) tarihli; *"Salâbet ve metanetinize ve memleketi muhafazada gösterdiğiniz sebat ve gayrete teşekkür ederiz. Oraca şayan-ı itimad kimselerden miktar-ı kâfi jandarma kayd ediniz ve mesarifini mal sandığından veya bir mahalden istikraz ederek tesviye ediniz. Devletin borcudur. Hemen tesviye olunacaktır. Kaymakamlığı vekâleten biriniz deruhte eyleyiniz. Yıldığınız usatın ne kadar kat'i bir surette te'dib olunduğu bir iki günde görülecek ve zât-i âlileri Mecidiye büyükleri gibi kemâl-ı metânet ile hareket edenlerin kadr ve şerefi anlaşılacaktır. Telgraf teli ile irtibatı muhafaza ederek her altı saatte bir vilâyete ahvolden ma'lumat veriniz"*<sup>30</sup> şeklinde ifadelerin yer aldığı telgraf gönderilmişti.

Yozgat ve yöresinde başlayan Çapanoğlu İsyanı'nın büyüklüğü ve gerekli önlem alınmadığı takdirde Çankırı ve Çorum'a kadar da yayılabileceği hususunda 16 Haziran 1920'de Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) bu ayaklanmaları bastırmak için o sırada Çerkeş'te bulunan Albay Refet (Bele) Bey'e yazdığı telgrafta; *"Yozgat düştükten sonra Çorum ve Çankırı'nın da tehlikeye düşmesi muhtemeldir. Bunlar da düşerse kargaşalık çok genişlemiş olur. Çerkeş'te toplanan kuvvetle Çankırı'ya hareket gereklidir. Ne vakit hareket edeceğinizi bildiriniz. Ethem kuvvetleri 18 Haziran akşamı Ankara'da toplanabileceklerdir"* diyerek, isyanın boyutlarını ortaya koymakta idi.<sup>31</sup>

## II. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetinin Kırşehir'de Karşılması

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, Sivas Lisesi önünde toplanan binlerce atlı, arabalı ve yayadan oluşan sevgi gösterileri arasında üç otomobillik (ikisi dolma lastikli) bir konvoyla 18 Aralık 1919 tarihinde yola çıkmıştı.<sup>32</sup> Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, 19 Aralık 1919 Cuma günü akşam üzeri Kayseri'ye ulaşmış, Kayseri'de İmamzâde Reşit Ağa'nın evinde iki

<sup>29</sup> *Türk İstiklâl Harbi İç Ayaklanmalar (1919-1920)*, C. VI, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara 1974, s. 150.

<sup>30</sup> Kılınçer, *age.*, s. 12.

<sup>31</sup> *Türk İstiklâl Harbi...*, s.147-150; Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yay., İstanbul 1978, s.358; Şerif Güralp, *İstiklâl Savaşının İç Yüzü*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, s.62.

<sup>32</sup> Mustafa Kemal Paşa ile birlikte; Rauf (Orbay) Bey, misafir olan Alfred Rüstem (Ahmet Rüstem) Bey, Şeyh Fevzi Efendi (Baysoy), Hakkı Behiç (Bayiç) Bey, Baş Yaver Cevat Abbas (Gürer), Yaver Muzaffer (Kılıç), Yüzbaşı Bedri, Genel Kâtip Hüsvrev (Berlin Elçisi), Doktor Refik (Saydam) ve Mazhar Müfit (Kansu) Bey'ler bulunmakta idi.



gece misafir olmuş, şehirde kaldığı süre içerisinde Kayseri'nin ileri gelenleri ile görüşmüştü. 21 Aralık Pazar sabahı 9.00 sularında Kayseri'den hareket eden heyet, öğle üzeri Himmetdede köyüne (bugün ilçe) ulaşmış ve kısa bir ara verdikten sonra Mucur'a hareket etmişti.

### A.Mucur'a Geliş ve Hacıbektaş'ı Ziyaret

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'ne Himmetdede-Mucur arasında bulunan Topaklı köyü sınırına kadar Kayseri atlıları, Topaklı'dan sonra ise Kırşehir atlıları rehberlik etmişti.<sup>33</sup> Aralıklarla yağın kar ve yağmurdan tamamen çamurlaşın yolda güçlkle ilerleyebilen heyet, Mucur'a ancak, 21 Aralık Pazar günü saat 20.30'da gelebilmişti.<sup>34</sup> Heyet, Kaymakamlık binasında Mucur ileri gelenleri ile ülkenin içinde bulunduğu durum hakkında genel bir görüşme yapmış, Mustafa Kemal Paşa geceyi Kaymakamlık binasında, heyet üyeleri de Mucur ileri gelenlerinin evlerinde geçirmişti. 22 Aralık 1919 Pazartesi sabahı iki otomobil ile Hacıbektaş'a hareket edilmiş, öğle üzeri Hacıbektaş yakınındaki Yenice Çiftliği'nde Hacıbektaşlılar tarafından karşılanmıştı. Çiftliğin selamlık denilen kısmında kabul edilmiş ve kısa bir süre sonra gelen Salih Niyazi Baba ile birlikte öğle yemeğini yemişlerdi. Daha sonra Hacıbektaş'a hareket edilmişti. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Salih Niyazi Baba ve Mazhar Müfit Bey bir otomobille, heyet üyeleri ve Mucur Kaymakamı Cevat Bey de diğer otomobil ve atlı arabalarla Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'nin dergâhına gelmişlerdi. Çelebi Cemalettin Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın geleceğini öğrenince Hacıbektaş'tan kalkarak karşılama yeri olarak seçtiği Baştarla'ya kadar gitmişti. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'ni Hacıbektaş'ta karşılayanlar arasında bulunan Hacıbektaş Kaymakam Vekili Nihat Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya, Cemalettin Efendi'nin Millî Mücadele yanlısı olduğunu belirtmişti. Çelebi Cemalettin Efendi, bu önemli konuklarını kendi evinde ağırlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Çelebi Cemalettin Efendi'ye heyet üyelerini tanıtmış ve daha sonra Çelebi Cemalettin Efendi'nin dergâhında dinlenmeye çekilmişti. Akşam yemeği sırasında Çelebi Cemalettin Efendi ile bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri, Çelebi Cemalettin Efendi'den Kuva-yı Milliye taraftarı olması hususunda kesin söz almış ve böylece Hacıbektaş ziyareti de amacına ulaşmıştı.<sup>35</sup>

Ertesi sabah 23 Aralık 1919 Salı günü heyet, Hacıbektaş Türbesi'ni ziyaret etmiş ve Salih Niyazi Baba tarafından hazırlatılan öğle yemeğini de türbedeki meydan evi denilen kısımda

<sup>33</sup> Zübeyr Kars, *Millî Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 65; Naşit Hakkı Uluğ ve diğer; *Hemşehrîmiz Atatürk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s.67.

<sup>34</sup> Kansu, *Erzurum'dan Ölüme Kadar*, s. 293.

<sup>35</sup> Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân*, s. 213; Cemal Bardakçı, *Alevîlik-Ahîlik Bektaşîlik*, Vilâyet Matbaası, Ankara, 1970, s.35; Yemek sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın ülkenin içinde bulunduğu durumu açıklayan konuşmasından sonra Çelebi Cemalettin Efendi, Kuvva-yı Millîye'nin desteklenmesi hususunda adamlarına gerekli talimatları vermiş ve daha da ileri giderek, Cumhuriyet yönetiminden yana olduğunu üstü kapalı olarak ima etmeye çalışmışsa da Mustafa Kemal Paşa, böyle çok önemli bir konuda kalabalık yemek ortamında görüş bildirmeyi ve konuşmayı henüz erken bularak konuyu değiştirmişti. Yemekten sonra Mustafa Kemal Paşa ve Çelebi Cemalettin Efendi, yatak odası olarak ayrılan bir odada beş-altı saat baş başa bir görüşme yapmışlardı. Bu konuda Çelebi Cemalettin Efendi'nin 1921 yılında vefat etmesiyle birlikte yetkileri devralan küçük kardeşi Çelebi Veliyettin Efendi'nin konu ile ilgili söyledikleri şunlar olmuştu; Çelebi Cemallettin Efendi Mustafa Kemal Paşa'ya; "Paşa hazretleri, cesaretli ve basiretli idarenizde Türk milletinin düşmanı kahredeceğine inancım sonsuzdur. Yüce Allah'ın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyet ilânını düşünüyor musunuz ?" Bu soruya karşılık Mustafa Kemal Paşa, samimi ve kararlı bir ifadeyle şöyle cevap vermişti; "O mutlu günün ilânına kadar aramızda kalmak kaydıyla evet, Çelebi Hazretleri". Çelebi Cemalettin Efendi'nin bu olumlu yaklaşımı, sadece askerî alanda olmamış, siyasî alanda da devam etmiş ve nitekim TBMM' nin açılışına Kırşehir'i temsilen milletvekili olarak katılmış ve TBMM' nin 25 Nisan 1920 tarihli oturumunda alınan bir kararla Meclis Başkan Vekilliği görevine seçilmişti; Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 170.





yemişti. Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri yemekten sonra türbenin diğer bölümlerini de ziyaret etmişler, olumlu bir izlenimle Mucur'a gitmek üzere Hacıbektaş'tan ayrılmışlardı. 23 Aralık 1919 Salı günü tekrar Mucur'a dönmüş olan heyeti, bu kez Mucurlular ile birlikte Kırşehir'den gelen atlılar Kurugöl köyü mevkiinde karşılamışlar, coşkulu bir tören düzenlemişlerdi.<sup>36</sup> Kendilerini karşılamak üzere Kırşehir ve Mucur'dan gelen coşkulu kalabalığı gören Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri, otomobillerden inmişler ve halkı selamlamışlardı. Kaymakam Cevat Bey, heyet üyelerine ilçesi adına "hoş geldiniz" demiş ve bu sırada Mucur atlıları da Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyelerinin önünde cirit oynamıştı. Heyet, Mucur'a geldiğinde bu günkü Ziraat Bankası ve Hükûmet Binası arasında kız ve erkek ilkokul öğrencileri ile öğretmenleri bulunuyor, öğrenciler ellerinde; "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Hoş Geldiniz" yazılı bir pankart taşıyordu. Karşılama sırasında Kız İlkokulu Müdiresi Servet Fikret Hanım'ın 8-9 yaşlarındaki kızı Meliha tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bir demet çiçek sunulmuş ve şiir okunmuştu. Mustafa Kemal Paşa; "*Şimdiye kadar böyle içten bir karşılamaya rastlamadım. Mucurlular sağ olun. Vatan elden gidiyor. El ele verip düşmanlarımızı aziz topraklarımızdan kovacağız. Parolamız silah başına*" şeklinde bir konuşma yapmış, küçük kız öğrencinin okuduğu şiire ve sunduğu çiçeğe teşekkür etmiş, memnuniyetini belirtmişti. O sırada orada bulunan Gülizar Nine de doğaçlama olarak;

*"Kadem bastın safa geldin Mucur'a,*

*Doğan aylar gibi doğ Kemal Paşa"* şeklinde, başlayan şiiri söylemişti.

Okul Müdiresi Servet Fikret Hanım da Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyet'i üyelerine hitaben, Mucur'a gelmelerinden duydukları memnuniyetlerini belirten bir konuşma yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa, duyduğu mutluluğu belirttikten sonra Servet Fikret Hanım'a bir takdirname vermişti.<sup>37</sup>

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti bu coşkulu karşılama töreninden sonra halkla birlikte Kaymakamlık binasına gelmiş ve burada Mucur Müftüsü İsmail Hakkı Efendi uzunca bir dua okuyarak Millî Mücadele için başarılar dilemişti. Kaymakamlık makamına Mustafa Kemal Paşa'dan sonra Mucur Belediye Başkanı Derviş Bey, Hacı Fakının Nuri (Sarioğlu) Bey'le birlikte, belediye meclisi üyelerinden Hacı Süleyman Bey, Tevfik Bey, Hacı Emin Bey, Derviş Mehmet Bey ve Hayri efendiler gelerek, Mucur halkı adına "hoş geldiniz" demişlerdi. Mustafa Kemal Paşa halktan, görüşmek isteyenleri kabul ederek, dileklerini dinlemiş ve ülkenin içinde bulunduğu durum hakkında açıklamalarda bulunarak, ülke ve milleti bekleyen felaketleri anlatmıştı. Öğle yemeğini kaymakamlık binasında yiyen Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Mucur ileri gelenlerinin sordukları soruları cevaplandırmıştı. 23 Aralık 1919 Salı gecesini Mucur'da geçiren Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, 24 Aralık 1919 Çarşamba sabahı Kırşehir'e hareket etmişti.

## **B. Kırşehir'de Karşılama**

Daha önceden Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Kırşehir'e gelmekte olduklarını haber alan bazı Kırşehirliler Topaklı'ya kadar gitmişler, hatta bir kısım Kırşehirliler de Mucur ve Hacıbektaş'a giderek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve fikir alışverişinde bulunmuşlardı. Ülkenin her köşesinde olduğu gibi Kırşehir'de de içinde bulunulan durum

<sup>36</sup> Oker, age., s. 271.

<sup>37</sup> Takdirname şu şekilde idi; "*Mucur Nümune-i Nezahet Başmuallimesi Servet Fikret Hanımefendiye: Heyetimiz namına yapılan merasim-i istikbaliyeye şeref verecek suret-i muntazamada iştirak buyurulan eser-i nezakete şahsen müteşekkik olduğumuz gibi... şu küçük kasabada gördüğümüz âsar-ı terakki bizleri cidden mütehasis etmiştir. Sezayı tebrik olan mesai-yi âliyelerinizde muvaffakiyetler temenni ederim efendim. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına Mustafa Kemal*"; Kardeş, *Heyet-i Temsiliye ve*, s.11-12.



hakkında her yerde sohbetler yapılıyor, gelişmeler büyük bir ilgi ile takip ediliyor ve Sivas Kongresi'nde alınan kararlar en küçük yerleşim birimlerine kadar ulaştırılıyordu. Kongre Heyeti'nin Kırşehir'e geleceği duyulur duyulmaz hemen şehirde hazırlıklara başlanmıştı. Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetiyle beraber çalışmalarını sürdüren Kırşehir Gençler Derneği mensupları da bu haberi büyük bir sevinç ve heyecanla karşılamışlar, dernek üyelerinden Mustafa Hilmi (Nural) Bey, şehir halkından, yapılacak masraflar için yardım toplamış, ertesi gün de Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Kırşehir'e geleceğini çarşı esnafına duyurmuştu.<sup>38</sup>

Bu sıralarda Kırşehir'de mutasarrıflık görevini vekâleten yürütmekte olan muhasebeci Ali Hikmet Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Kırşehir'e geleceğini haber alır almaz, vergi dairesinde veznedar olarak görev yapan M. Sıtkı Bey ile birlikte karşılama ve ağırlama programını son kez gözden geçirmişlerdi. Bu haber, resmî kurumlar ve sivil halk arasında da hızlı bir şekilde yayılmıştı. Olumsuz hava şartlarına rağmen herkes karşılama töreni için bir şeyler yapabilmek düşüncesi ile harekete geçmişti.<sup>39</sup>

M. Sıtkı Bey, hazırlanmış olduğu programı Ali Hikmet Bey'e göstererek onayını almış ve hazırlanan bu program; Mutasarrıf Vekili A. Hikmet, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Müftü Halil (Gürbüz) ile beraber Kırşehir Gençler Derneği'nden M. Hilmi, Reşat (Özdeş) ve Necati beylerden oluşan bir grup tarafından uygulamaya konulmuştu. Kırşehir halkı, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Mucur'dan hareket ettiğini öğrenir öğrenmez önde atlılar olmak üzere Mucur yönüne doğru yola koyulmuştu. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Kırşehir'e gireceği yol üzerinde bulunan Yenice Mahallesi'nin sokakları Kırşehir halkı tarafından doldurulmuştu. Halkın büyük çoğunluğu Kılıççı Köprüsü çevresinde toplanmıştı.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını karşılamaya giden atlılar, Gölhisar yöresinden, Koşu Yolu'nda ve Kılıççı Köprüsü çevresinde bekleyen kalabalığı görünce, kalpaklarını sallayarak "geliyorlar" diye haber vermişlerdi. Kılıççı Köprüsü'nde de 150 kadar atlı, kuyrukları düğümlenmiş atları ile heyeti taşıyan otomobillerin çevresinde cirit oynarken, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları otomobillerden inerek halkı selamlamışlardı. Mustafa Kemal Paşa otomobilden iner inmez "tekbir" getirilerek, kurbanlar kesilmişti.<sup>40</sup>

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'ni karşılayan Mutasarrıf Vekili Ali Hikmet Bey, Mustafa Kemal Paşa ve heyete hitaben "hoş geldiniz Paşa Hazretleri, aziz misafirler" dedikten sonra, Kırşehir'in ileri gelenlerini ve Gençler Derneği üyelerini Mustafa Kemal Paşa'ya tanıtmıştı. Mustafa Kemal Paşa da memnuniyetini belirttikten sonra yol kenarındaki tarlada cirit oynayan atlıları kısa bir süre seyretmiş ve daha sonra Ali Hikmet Bey'e gösterilen bu ilgi ve yapılan hazırlıklar için teşekkür etmişti. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti için geçtikleri yol üzerinde yaklaşık her 200 metrede bir kurbanlar kesilmekte idi. Heyet, Gazi İlköğretim okulu önüne geldiğinde, Okul Müdürü Ömer Aydın (Genç) Bey'in yönetimindeki öğrenciler tarafından alkışlarla karşılanmıştı. Bu sıcak ilgi karşısında Mustafa Kemal Paşa otomobilden inerek, Ortaokul Müdürü Ömer Aydın Bey'in yanına gelmiş, Ömer Aydın Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı öğrencilerine; "Aziz yurdumuzu çizmeleri ile kirleten düşmanı kovmak için canlarını ortaya koymuş, tarihin en şanslı sayfalarına giren millî kahramanlarımızdandır. Onları size tanıtmakla bir ders daha vermiş oluyorum. Yurt için çalışanları, nesiller unuttur mu?" diyerek,

<sup>38</sup> Mustafa Hilmi Nural, "Atatürk'ün Kırşehir'e İlk Ziyaretleri", *Halkın Sesi*, Sayı 193, 20 Aralık 1962, s. 1.

<sup>39</sup> Kardeş, *age.*, s.22.

<sup>40</sup> Kardeş, *age.*, s.23, 34-35; Ziya Oranlı, *Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları, Anlatan Ali Metin*, Alkan Matbaası, Ankara 1967, s. 44; Cevat Hakkı Tarım, "Atatürk'ün Kırşehir'e Gelişlerinin 41. Yıldönümünü Kutlarken", *Kırşehir Vilâyet Gazetesi*, 21 Aralık 1960, Sayı 135, s.1.



takdim etmişti. Mustafa Kemal Paşa ise bu sözlere teşekkür ederek yoluna devam etmişti. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, çevredeki halkı da selamlayarak, otel ve hanlarla çevrili olan şehir girişindeki Kapıcı Camii önünde bulunan meydana gelmişlerdi. Kapıcı Camii önünde anaokulu öğrencilerini de gören Mustafa Kemal Paşa otomobilden inerek çocukları okşanmış ve sevmişti. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları daha sonra, ilk olarak hükûmet binasına gitmişlerdi. Burada kısa bir süre dinlendikten sonra Gençler Derneği üyelerinden M. Sıtkı ve M. Hilmi beyler, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını çay içmek için dernek binalarına davet etmişlerdi. Bu arada Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Müftü Halil Bey, yönetim kurulu üyeleri; Mehmet, Hayrullah, Hacı Nafi, Askerlik Şubesi Reisi Sivrihisarlı Haydar Beyler ve Kırşehir ileri gelenleri Mustafa Kemal Paşa'nın yanından bir dakika olsun ayrılmamışlardı. Müftü Halil Bey'in ifadesine göre Mustafa Kemal Paşa'nın Kırşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden talepleri; Erzurum ve Sivas kongrelerinde belirlenen esaslara göre verilen emirlerle hareket edilmesi ve her fırsatta halkla ilişki kurulmasını ve genel durumun anlatılması olmuştu.<sup>41</sup>

Hükûmet binasından ayrılan heyet, önce belediyeyi, sonra da ortaokulu ziyaret etmiş, ortaokulda Kırşehir Sancağı'nın eğitim-öğretim durumu hakkında okul müdürü ve aynı zamanda Millî Eğitim Müdür Vekilliği görevini yürüten Ömer Aydın Bey'den gerekli bilgileri almıştı. Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri daha sonra "Gençler Derneği"ne gitmişlerdi. Kırşehir Gençler Derneği üyeleri, Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyelerini kapıda karşılamışlar ve Dernek Üyesi M. Sıtkı Bey; "genç arkadaşlarım adına derneğimizi şereflendirdiğiniz için teşekkür ederim" demiş, Dernek Reisi Reşat Bey, konukları ve üyeleri Mustafa Kemal Paşa'ya takdim ettikten sonra, kısa bir teşekkür konuşması yapmıştı. Cevat Hakkı (Tarım) Bey de hazırlanmış olduğu konuşmasını okuduktan sonra, konuklara çay ikram edilmiş ve ülkenin o günlerde içinde bulunduğu olağanüstü durum dile getirilmeye başlanmıştı. Dernek üyeleri, Millî Mücadele'den yana olan görüşlerini ifade etmişler, Mustafa Kemal Paşa ise Kırşehir gençlerinin ülke meselelerine gösterdikleri ilgi ve duyarlılıktan duyduğu memnuniyeti beyan eden şu konuşmayı yapmıştı; "Millî varlığımız onun kudreti, başımıza gelen ve gelecek olan bütün felaketleri def ve ref edecek kadar kuvvetli ve güvendiricidir. Yurdumuzu haksız olarak işgal edenlerden hakkımızı almak için uğraşacağız. Erzurum ve Sivas kongrelerinde tespit edilen gayelerimizi gerçekleştirmek için gereken kararlar alındı. Hiçbir şeyden yılmayacağız, yoksulluktan çekinmeyeceğiz. Büyük ve asil milletimizin varlığı, mutlak kudreti, istikbâli ve istiklâli kurtaracaktır. İlerleme yolunda dev adımlar atacağız; mensup olduğumuz milletin tarihi, dünyanın tanıdığı en büyük varlıktır".<sup>42</sup>

Daha sonra da Mustafa Kemal Paşa, Gençler Derneği'nin tüzüğünü alarak incelemiş ve "Sevgili gençler, sizin gösterdiğiniz heyecanlı tavır ve hareketlerinizden çok mutlu olduk. Esaret tehlikesine düşen, hürriyet ve istiklâlini elde etme hususundaki davamızın ruhuna inanmış olduğunuza kanaat getirerek tüzüğünüzün çizdiği esaslar cidden takdir edilir şekildedir. İlerde hepimizin şerefli başarılar yolcusu olduğunuzu görmekle iftihar ederiz"<sup>43</sup> diyerek, dernek yöneticilerini duygulandırmış ve mutlu etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, getirilen hatıra defterine kendi duygu ve düşüncelerini yansıtan ve Temsil Heyeti üyeleri tarafından da imzalanan; "Kırşehir gençliğinin, vatanımızda gençliğin kıymetli bir enmuzeci olduklarını isbat edecek efkâr-ı metine ve musîbe ile mütehallî buldukları

<sup>41</sup> Kardeş, age., s. 30.

<sup>42</sup> Kardeş, age., s.27.

<sup>43</sup> Kardeş, age., s. 38-39.



*kanaati ile vaz-ı imza eyleriz”<sup>44</sup>, satırlarını yazmasıyla Kırşehir gençliğinin ülke gençliğinin değerli bir numunesi olduğunu ifade etmişti.*

Kırşehir Gençler Derneği’nden geç vakitte gençlere veda ederek ayrılan Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri, Müftü Halil Bey ile birlikte kendilerine tahsis edilen Kılıçözü kenarında ve şimdiki Ekinciler Un Fabrikası yakınında bulunan, Sait Efendi’nin (Çopur Sait) oğlu Öğretmen Mustafa (Erdem) Bey’in evine gitmişlerdi. Akşam yemeği, yer sofrasında samimi bir ortamda yenilmiş, bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Belediye Başkanı Mahbub ve Belediye Üyesi Esad (Ulusoy) beylerle de ayrıca görüşmüştü. Yemekten sonra Ortaokul Müdürü Ömer Aydın Bey’in düzenlemiş olduğu ve ortaokul öğrencilerinin katıldığı coşkulu fener alayının, kaldıkları binanın önüne gelmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri dışarı çıkarak, bu coşkulu topluluğu selamlamışlardı. Bu sırada Ortaokul Müdürü Ömer Aydın Bey; *“Pek muhterem Paşa Hazretleri, vatanımızın kolunu, kanadını budamak için her taraftan memleketimizi saran düşmanlara, sizin kahramanca yapacağınız kumanda altında savaşılan askerlerimizden yiyecekleri tokatla, cezalarını bulacaklarına imanımız vardır. Fransa Cumhurbaşkanı Raimonde Poincare, vatanımızın hastalandığını söylemekle büyük hataya düştüğünü ilerde kendisi de itiraf edecektir. Memleketimizin hasta olmadığını, vatanımızın arslanlar yatağı olduğunu ispat için bu millet sizin rehberliğinize muhtaçtır.*

*İstanbul Hükûmeti ecdadımızın kanını akıtarak kazandığı bağımsızlığı feda edecek kadar acziyet içinde bulunuyor ve sanki düşmanla iş birliği yapmış gibi görünüyor. İşte bu gördüğünüz halkın sevgi gösterisi, size candan bağlılığının açık bir belirtisidir. Varolunuz. Amacınıza ulaşmanızı ve sağlığınıza Allah’tan dileriz, aziz ve muhterem heyet”<sup>45</sup> şeklinde bir konuşma yapmıştı.*

Ömer Aydın Bey’in bu konuşması üzerine Mustafa Kemal Paşa milletini;

*“Aziz ve mübarek vatanımızı kurtarmak için bütün aydınların ve bütün vatan evladının hazır olması lazımdır!”* diyerek göreve çağırılmış, Kırşehir halkı hep bir ağızdan gür bir sesle; *“Hazırız, hepimiz hazırız!”* diye cevap vermişti. Mustafa Kemal Paşa da;

*“İstanbul’a gitmeyeceğiz. Anadolu en büyük hazinemizdir. Millet in sinesinde, ölünceye kadar kurtuluş yolunu beraberce arayacağız. Gençler, Kırşehirliler! Duygularınıza gönülden katılıyoruz. Sizin bu asil duygularınız bizi çok mütehassis etti, sizleri sevgi ile selamlarım”* sözleri ile kararlılığı ve memnuniyetini belirtmişti.<sup>46</sup>

Fener alayı alkışlar arasında dağılırken Mustafa Kemal Paşa; *“Sevgili Kırşehir halkı ve gençleri! Bizi çok hislendirdiniz. Her yerde halkın coşkun sevgi gösterileri ile karşılaştık. Millet in inancının kuvvetli olduğunu gördük.*

*Namık Kemal;*

*“Vatanın bağına düşman dayamış hançerini,*

*Yok, imiş kurtaracak baht-ı kara maderini” demiş,*

*Bu milletin içinden çıkan ben Kemal de övünerek değil, milletimizin asalet ve kahramanlığına dayanarak söylüyorum;*

*“Vatanın bağına düşman dayasa hançerini,*

<sup>44</sup> Kansu, *age.*, s. 496; Kardeş, *age.*, s. 27- 40; Oranlı, *age.*, s. 44-45; Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 5-6.

<sup>45</sup> Kardeş, *age.*, s.39.

<sup>46</sup> Mustafa Kemal Paşa daha sonra, ülkenin içinde bulunduğu durumu ve nelerin yapılması gerektiğini açıklayan uzun bir konuşma yapmış, bu konuşmada; *“...Müstakil yaşamak için feyizli vatanın teminine muhtacız. Çizdiğimiz bir hudut vardır. Bu hududu ecebilerin elinde bırakmayacağız, emniyetiniz pek sağlamdır”* denilerek, savunulması gereken ülke sınırları ima edilmişti; Tarım, *Atatürk Kırşehir’de*, Memleket Matbaası, Ankara 1956, s. 5-6.



*Elbet bulunur kurtaracak baht-ı kara mâderini*"<sup>47</sup> diyerek, milletin hayat ve hürriyeti ile ilgili büyük ülküyü dile getirmişti.

### C. Kırşehir'den Uğurlanış

25 Aralık 1919 sabahı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, kahvaltıdan sonra Kırşehir halkının doldurduğu sokaklardan geçerek Hükûmet Konağı'na gitmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa ve heyet, hükûmet konağında şehir ileri gelenleri ile vedalaştıktan sonra otomobillerine binerek Kaman'a doğru hareket etmişlerdi. Ortaokul Müdürü Ömer Aydın Bey, heyetin gelişinde olduğu gibi, ayrılışında da öğrencilerle birlikte şehrin çıkışında yerini almıştı. Mustafa Kemal Paşa kendisini uğurlamak amacıyla Ömer Aydın Bey ve öğrencilerinin beklemekte olduklarını görünce, arabasından inerek aralarında bir müddet dolaşmış, onları okşamış ve Ömer Bey'in de elini sıkıştı. Ömer Aydın Bey'in "*Paşa Hazretleri, eğer milletimizin yeteneklerini iyi yönetir ve kullanırsanız ki bundan kesinlikle eminiz hem vatanımızı kurtarmış hem de bağımsızlığımızı sağlamış, millî tarihimize adınıza değer bir şan, şeref sayfası ve destanı yazmış olursunuz. Hepimiz hepimize hayırlı yolculuklar dileriz*" şeklindeki temennisine, Mustafa Kemal Paşa "*milletimizin yüksek yeteneğini iyi kullanarak bu yolda başarılı olacağımızdan eminiz ve siz de emin olabilirsiniz*"<sup>48</sup> dedikten sonra otomobillerine tekrar binerek 25 Aralık 1919 Perşembe günü saat 9.00 sularında Kırşehir atlıları eşliğinde Kaman'a gitmek üzere ayrılmışlardı.

### D. Kaman'a Geliş

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti 25 Aralık 1919 Perşembe günü saat 11.00 sularında Kaman'a 20 km uzaklıkta bulunan Sofular'da (Aydınlar) durarak köy bakkalı ile bu civarda bulunan köyler ve Kaman hakkında kısa bir söyleşi yapmışlardı. Kırşehir atlıları, Aydınlar Köyü'nün hemen ilerisinde bulunan tepede Kaman atlıları ile buluşarak birlikte cirit oynamış ve daha sonra Kırşehir'e dönmüştü. Heyet ise, Kaman atlılarının rehberliğinde Kaman girişindeki bir hanın önünde kalabalık bir halk tarafından karşılanmıştı. Otomobilden inen Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyelerinin etrafına toplanan halk ile birlikte Kaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hacı Ali Bektaş Ağa da gelmiş ve konukları, hazırlamış olduğu atlarla kendisine ait çiftliğe götürmüştü. İkramlarda bulunulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, memleketin içinde bulunduğu durumu açıklayarak, padişahın iş göremez hâle geldiğini, yurdun yer yer işgal edildiğini, Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararları anlatmıştı. Orada bulunan halktan da köylünün durumunu, aşar vergisini, mültezimlerin uygulamaları ve hayvan yetiştirme miktarlarını sormuştu. Daha sonra dışarıda bekleyen topluluğa karşı yüksek bir yere çıkarak bir konuşma yapmıştı.<sup>49</sup> Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması sona erdikten sonra çevresinde toplanan halk sevgi gösterisinde bulunmuş ve bir müddet daha sohbet ettikten sonra hazırlanan akşam yemeğini yemek üzere Hacı Ali Bektaş Ağa'nın evine girmişlerdi.

<sup>47</sup> Yaşar Özüçetin, H. Mehmet Dağıstan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Referans Olan Bir Muharebe: Çanakkale (1920-1938)", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S.16, 2014, s. 57; Kardeş, *age.*, s. 39-40; Tarım, *age.*, s. 8.

<sup>48</sup> Kardeş, *age.*, s. 31-32.

<sup>49</sup> Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu bu konuşma, Hacı Ali Bektaş Ağa'nın yeğeni ve Kaman Belediye Eski Başkanı Halil Bey tarafından şu şekilde nakledilmekte idi; "*Köyünüz ne kadar güzel, her taraf ağaçlarla dolu, kim bilir yazın ne hoş ve serin havası olur. Şu cennet gibi köyünüzün içinde düşman çizmelerinin dolaşmasına hanginiz ve hangimiz razı oluruz. İşte şirin İzmir'e düşman girdi. Oradaki vatandaşlarımızın hepsi esir muamelesi görmektedir. Padişah da esir edilmiş bir haldedir ve memleketin derdine çare bulacak bir durumda değildir. Düşmanlar bin bir hile ile elbirliği yaparak bizi yok etmek istiyorlar. Sizlerin yardımı ile bu felaketli günleri atmaya çalışacağız*"; Kardeş, *age.*, s. 42.



26 Aralık 1919 Cuma günü sabah erken kalkan Mustafa Kemal Paşa ve heyeti, Kaman'dan çevre köylerden ve Kırşehir'den gelen atlılarla birlikte kalabalık bir halk tarafından yağışlı ve çamurlu bir ortamda Ankara'ya uğurlanmıştı.<sup>50</sup>

### III. Kırşehirliilerin Askerî, Maddî ve Diğer Katkıları

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti, 21 Aralık 1919'da Mucurlular tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmıştı. Bu karşılaşmada muhtemel bir baskının önlenmesi için Jandarma Komutanı Yüzbaşı Sadık (Vicdani) Bey'in komutasında Mucur ve çevre köylerden oluşan 20 kişilik bir "Gönüllü Müfreze Birliği" oluşturulmuş, bu birlik daha sonra takviye edilerek "Mucur Millî Süvari Müfrezesi" adıyla İnönü Cephesi'ne gönderilmişti.<sup>51</sup>

Düzenli ordunun kurulması safhasında Batı Cephesi Komutanlığı tarafından 4 Ağustos 1920 günü Genelkurmay Başkanlığı'na sunulan ve Batı Cephesi'nin insan gücü faaliyetlerini açıklayan; "500 mevcutlu Kırşehir taburunun kuruluş, donanım ve silahlandırma işlerine hızla devam edildiği" belirtilmekte idi.<sup>52</sup> Gençler Derneği yöneticilerinden büyük bir kısmının askere alınması, dernek faaliyetlerinin durmasına sebep olmuş, cepheye çağrılan Kırşehir gençlerinden birçoğu şehit olmuştu.<sup>53</sup>

Batı Cephesi'ne ulaştırılmak üzere Temmuz 1921 başlarında Ankara, Yahşiyân, Akşehir, Köprüköy, Kırşehir, Kayseri ve Ulukışla gibi beldelerde yurtiçi cephaneye depoları oluşturulmuştu.<sup>54</sup> Kırşehir'de, Kayseri Menzil Bölge Müfettişliği'ne bağlı 17 Şubat 1920 de "Menzil Hat Komutanlığı" kurulmuştu.<sup>55</sup> Kırşehir ve Mucur da iâşe merkezleri Kırşehir de bir revir ile silah ve teçhizat deposu bulunmakta idi.<sup>56</sup>

Sivas, Kayseri, Yozgat, Çorum, Kırşehir bölgelerinde 100.000 insan ve 50.000 hayvan iâşesini karşılamak için stok ambarlar kurulması kararlaştırılmış ve Köprüköy ve Kırşehir'de ambarlar açılmıştı.<sup>57</sup> Aralık 1921'de Kırşehir'de 1500, Avanos'ta 750, Keskin'de 500 yataklı askerî hastaneler de bulunmakta idi.<sup>58</sup>

<sup>50</sup> Kansı, *age.*, s. 496-497; 26-27 Aralık 1919 gecesini Beynam'da geçiren Mustafa Kemal Paşa ve heyet üyeleri, 27 Aralık 1919 Cumartesi günü Ankara'ya ulaşmışlar ve Dikmen Keklik Pınarı'nda Ankaralı atlılar ve seçmenler tarafından coşkulu bir şekilde, oyunlar oynayarak ve halaylar çekilerek karşılanmışlardı. Artık Ankara, Millî Mücadele'nin sevk ve idare edildiği, milletvekilleri, aydın ve vatanseverlerin bulunduğu bir merkez olacaktı.

<sup>51</sup> Böyle bir teşkilatlanmadan memnun olan Mustafa Kemal Paşa; "Siz şimdiden millî davamızı muhitinizde kat'i bir muvaffakiyetle tabarüz ettirmiş bulunuyorsunuz" demektedir; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1991, s. 170.

<sup>52</sup> Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi*, C.VII, Genel Kurmay Basımevi Ankara, 1975, s.73.

<sup>53</sup> *Kırşehir İl Yıllığı 1973*, s. 18.

<sup>54</sup> 1600 Osmanlı, 100 Alman, 100 Rus, 1316 İngiliz, 261 Avusturya, 67 sandık Fransız olmak üzere 1120 sandık cephaneye Kırşehir deposunda, 1014 sandık piyade cephanesi de Köprüköy deposunda muhafaza edilmiştir. Ayrıca, Kırşehir millî savunma deposunda 1159 Osmanlı ve 2186 İngiliz sahra top cephanesi bulunuyordu; Geniş bilgi için bkz. Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 238.

<sup>55</sup> Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 237, 238, 243; Kırşehir Menzil Hat Komutanlığı, Kırşehir, Hacıbektâş, Keskin ve Mucur'da "Menzil Nokta Komutanlıkları"; Kırşehir, Hacıbektâş ve Keskin'de "Erzak Ambarı", Topaklı'da "Ambarlı Konak", Kırşehir de bir kol şeklinde düzenlenmişti; Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 388.

<sup>56</sup> Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 244.

<sup>57</sup> Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 334, 335; Komutanlık emrindeki nakliye kolları hat komutanlıkları aracılığı ile ihtiyaç hissedilen malzemeler toplanarak cephelere sevk edilmekte idi. Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Kayseri-Kırşehir-Yahşiyân yolu ile 10.5 ton çeşitli çap ve büyüklükte silah, 44.5 ton cephaneye, 152 ton yiyecek ve yem, 20 ton donatım, araç- gereç malzemesi gönderilmişti; Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 351; Ayrıca, Büyük Taarruzun hazırlığı çerçevesinde Kayseri-Kırşehir-Yahşiyân yolu ile 48.5 ton silah, 221.5 ton cephaneye, 1367 ton yiyecek ve yem, 49.5 ton da araç-gereç malzemesi gönderilmişti; Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 416; Harp Encümeninin 26 Şubat 1922'de aldığı karar üzerine Kırşehir'deki taşıma araçları, Aksaray'da toplanan tahılların nakledilmesi için geçici bir süre Aksaray Komisyonu emrine verilmişti; Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 443.

<sup>58</sup> Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, *age.*, s. 542.



Kırşehirliilerin, yukarıda ifade edilen katkılarının yanında Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından organize edilen ve toplanan 40.000 kuruşluk yardımı Ankara'ya göndererek, maddî yönden de destek olmuştu. Ayrıca, Mucur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Ankara'da açılan ilk meclis binasının yapımı ve onarımında kullanılmak üzere 30.000 kuruş daha göndererek desteklerini sürdürmüşlerdi.<sup>59</sup>

#### IV. TBMM I. Döneminde Kırşehir Milletvekillerinin Rollerini

Çelebi Cemalettin Efendi, başından beri Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti yanında yer aldı. Alevî unsurların Millî Mücadele'nin yanında yer almalarında rolü oldu.<sup>60</sup> Kırşehir milletvekilliği görevini yerine getirdi. Ahmet Müfit (Kurutluoğlu) Efendi, İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk Teşkilatında çalıştı, bir süre sonra Ankara'ya geldi. İstanbul yanlısı olan Ankara Valisi Muhittin Paşa'yı Ankara'ya bağlı bulunan Kırşehir'e sokmadı. Diğer bir Kırşehir Mebusu olan Yahya Galip (Kargı) ile birlikte başarılan bu durum, Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasını kolaylaştıran unsurlardan biri oldu.<sup>61</sup> İstanbul fetvasının millî hareket için arz ettiği büyük tehlike karşısında hazırlanan Ankara fetvasını imzalayan millî meclis üyeleri arasında bulundu.<sup>62</sup>

Meclis içi farklı komisyonlarda aldığı görevler ile özel nitelik taşıyan konularda belirleyici oldu. Genel Kurula aydınlatıcı bilgiler verdi. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Başkumandanlık Tevcihi Hakkındaki Kanun münasebetiyle Başkumandanlığın Reis olan Mustafa Kemal Paşa'nın uhdesinde tutulmasının memnuniyet verici olduğunu söyleyerek ulaşılmak istenen millî amaçta Mustafa Kemal'e olan inanç ve güvenini ortaya koydu.<sup>63</sup>

Sakarya Savaşı sırasında hükûmetin Kayseri'ye nakil kararına karşı çıkararak kararı eleştirdi. Ordunun bazı geri hizmetlerinin gözetim ve yardım görevine memur edildi. Sadrazam Tevfik imzasıyla gelen ve müzakeresi neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun inkıraz bulup Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin teşekkül ettiğine karar verilen telgraf dolayısıyla, millet iradesinin TBMM'nde tecelli ettiğini; "*Söz katiyen bizdedir. İhtilaf, iftirak noktasına matuf emel yoktur*" diyerek, beyan etti.<sup>64</sup>

Ali Cevdet (Seçkin), Sivas Kongresi toplandığı zaman Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek Millî Mücadele'ye bağlılığını ve hizmete hazır olduğunu bildirdi. Kırşehir ve ilçelerinde Sivas Kongresi lehinde söz ve davranışlarda bulundu. Halkı aydınlatıcı konuşmalar yaptı. Asker celbi ve toplaması ile ilgili faaliyetlerde bulundu. Çiçekdağ'ın Ankara'ya bağlı bulunduğu sırada Ankara Valisi, Yahya Galip Bey'in emri ile Çiçekdağ'ında Ali Rıza, Necip Dağistan ve Hacı İbrahim beylere başkanlık etmek üzere Haymana'da meydana gelen olayı nasihat yolu ile önlemeye çalıştı. Ayrıca, Yozgat'ta Çapanoğlu isyanında hizmetleri oldu.<sup>65</sup>

Mehmet Rıza (Silsüpür), Keskin'de Kuvay-ı Millîye teşkilatları kurdu. Millî Mücadele dönemi içerisinde Heyet-i Temsiliye'nin arzusu üzerine, İstanbul Hükümeti tarafından

<sup>59</sup> Sakallı, *age.*, s. 96.

<sup>60</sup> Çelebi Cemalettin Efendi, Anadolu'da Alevî-Bektaşî önderi olması münasebetiyle Ankara Valisi Muhittin Paşa onu, Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne kazandırmak için Kırşehir'e gelerek bütün imkânı seferber etmiş, ancak bu amacında başarılı olamamıştı; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul, 1976, s. 189.

<sup>61</sup> Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarıları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara (Tarihsiz) s. 308.

<sup>62</sup> Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadele'de Din Adamları I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 155.

<sup>63</sup> *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima 3, Cilt 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.23, 433-434.

<sup>64</sup> *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima 3, Cilt 24, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 363-364.

<sup>65</sup> *Hal Tercüme Kağıdı Örneği 276; Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I.Dönem, 1919-1923, I.Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, III. Cilt, s. 651.



Ankara'ya vali olarak atanan Muhittin Paşa'yı tutuklayarak Sivas'a gönderdi.<sup>66</sup> Yozgat İsyanı'nın bastırılmasına memur edildi. 500 atlıdan oluşan kuvvetiyle İnegöl bölgesinde görevlendirildi.<sup>67</sup>

Mehmet Sadık (Savtekin) Bey, Meclis'te muhtelif komisyonlarda çalıştı.<sup>68</sup> Yahya Galip (Kargı) Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın 19 Eylül 1919'da tutuklanarak Sivas'a götürülmesi neticesi Ankara Vali Vekili oldu. Ankara'nın diğer ileri gelenlerinin yardım ve destekleri neticesi Ankara, büyük bir önem kazandı, Batıda milliyetperverler için emin bir yer oldu, millî mukavemetin hareket üssü haline geldi.<sup>69</sup> Muhtelif komisyonlarda görev yaptı.<sup>70</sup>

### Sonuç

16 Mayıs 1919'dan 27 Aralık 1919 tarihleri aralığında İstanbul-Samsun, Samsun-Ankara arasında çok zor şartlarda geçen yolculuk, yakın dönem Türk tarihi açısından oldukça önemli bir safhayı oluşturmuştur.

Yolculuğun güzergâhında bulunan Kırşehir de Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının uğradığı önemli merkezlerden biri olmuş, güzergâhta olmamasına rağmen Anadolu Alevîleri nezdinde saygınlığı olan Çelebi Cemalettin Efendi'nin kaldığı Hacıbektaş'ta ümit ve beklentilerle kısa bir süre kalınmıştır.

Millî Mücadele'nin bahsi geçen o buhranlı zamanlarında Kırşehir'in Yozgat ve Konya'da başlayan isyanlarla, idarî olarak henüz İstanbul Hükümeti'ne tâbi olması ve Ankara gibi önemli bir merkezin arasında bulunması göz önüne getirildiğinde Kırşehirlilerin gösterdikleri kararlılık ve iradenin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Büyük Millet Meclisi, inkılapçılığı ile dikkati çeken, Türk tarihinde ilk kez millî hâkimiyet ilkesini, siyasî ve hukukî temel edinen bir meclistir. Bu mecliste, devletin yeniden kuruluşunda kutsal görev ifa eden üyeler arasında yedi Kırşehir mebusu da bulunmuştur.

<sup>66</sup> *Hal Tercüme Kağıdı Örneği 278; Türk Parlamento Tarihi*, s. 654, 991; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991*, Cilt I, TBMM Genel Sekreterliği Yay. Ankara, 1994, s. 31; *Devletimizi Kuranlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, s.88.

<sup>67</sup> *Hal Tercüme Kağıdı Örneği 278; Türk Parlamento Tarihi*, s.1016; Erol Seyfeli, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve I. TBMM'nde Kırşehir Milletvekili Keskinli (Hamitli) M.Rıza Bey" I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003), *Bildiriler*, Haz. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Günşen, Kırşehir, 2004, s.519.

<sup>68</sup> TBMM'nin 23 Nisan 1336 (1920) tarihinden 16 Nisan 1339 (1923) tarihine kadar devam eden *Birinci Devre Umumi Fihristi*, TBMM Basımevi, Ankara,1962, s.181.

<sup>69</sup> Cebesoy, *age.*, s. 142.

<sup>70</sup> *Türk Parlamento Tarihi*, s.300.





## KAYNAKLAR

### Birincil Kaynaklar

Hal Tercüme Kağıdı Örneği 275.

Hal Tercüme Kağıdı Örneği 276.

Hal Tercüme Kağıdı Örneği 278.

Halkın Sesi, (20 Aralık 1962) (Kırşehir).

Kırşehir İl Yıllığı 1973.

OKER, Hasan Hüseyin Baha, Atatürk'ün Mucur'a Gelişi, (Yayınlanmamış) Hatırat.

TARIM, Cevat Hakkı, "Atatürk'ün Kırşehir'e Gelişlerinin 41. Yıldönümünü Kutlarken", Kırşehir Vilâyet Gazetesi, 21 Aralık 1960, Sayı 135.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 3, c. 21, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 3, c. 24, TBMM Matbaası, Ankara 1960.

TBMM'nin 23 Nisan 1336 (1920) tarihinden 16 Nisan 1339 (1923) tarihine kadar devam eden Birinci Devre Umumi Fihristi, TBMM Basımevi, Ankara 1962.

### Makaleler ve Kitaplar

AKŞİN, Sina, İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, İstanbul 1976.

ATATÜRK, Kemal, Nutuk, C. III., Maarif Basımevi, İstanbul 1960.

BARDAKÇI, Cemal, Alevîlik-Ahîlik Bektaşılık, Vilâyet Matbaası, Ankara 1970.

BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, Atatürk Anadolu'da, İş Bankası Yayınları, Ankara 1959.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, Atatürk Anadolu'da, (1919-1921), I. 2. Baskı, (Türk İstiklâl Mücadelesi Üzerine Prof. Dr. Yaeschke'nin Bir İncelemesi), 1981.

BOLAT, Bengül Salman, "Millî Mücadele'de Kırşehir'in Yeri ve I. TBMM Döneminde Kırşehir Milletvekilleri", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi CTAD (Güz 2006), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (39-60).

CEBESOY, Ali Fuat, Millî Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

CİHAN, Avşar, Kırşehir ve İlçeleri, Özgün Matbaacılık, Ankara 1990.

Devletimizi Kuranlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. Yıl, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1985.

DİNAMO, Hasan İzzettin, Kutsal İsyân, C.V., Tekin Yayınevi, İstanbul 1970.

Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi, C.VII, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1975.

GOLOĞLU, Mahmut, Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Matbaası, Ankara 1970.

GÜRALP, Şerif, İstiklâl Savaşının İç Yüzü, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958.

KANSU, Mahzar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar, Atatürk'le Beraber, C.II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1988.

KARAL, Enver Ziya, "I. Cihan Harbinden Lozan Muahedesine Kadar Türkiye'nin Siyasî Olayları", Yeni Türkiye, İstanbul 1959, (50-51).



- KARDEŞ, Sırrı, Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir’de, C.H.P. Halkevleri Bürosu Yayınları, Ankara 1950.
- KARPAT, H. Kemal, Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller), İstanbul Matbaası, İstanbul 1967.
- KARS, Zübeyr, Millî Mücadele’de Kayseri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- KILINÇER, Yusuf İzzettin, ‘Atatürk ve Kırşehir’, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2006.
- NADİ, Yunus, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yay., İstanbul 1978.
- NURAL, Mustafa Hilmi, “Atatürk’ün Kırşehir’e İlk Ziyaretleri”, Halkın Sesi, Sayı 193, 20 Aralık 1962.
- ORANLI, Ziya, Atatürk’ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları, Anlatan Ali Metin, Alkan Matbaası, Ankara 1967.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, “Millî Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919” KEFAD, (G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi), c. 5, 2, Aralık 2004, (65-74).
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, DAĞISTAN, H. Mehmet, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Referans Olan Bir Muharebe: Çanakkale (1920-1938)”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, c. 5, 16, 2014, s. 57-79.
- SAKALLI, Bayram, Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- SARIKOYUNCU, Ali, Millî Mücadele’de Din Adamları I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1997.
- SEYFELİ, Erol, “Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde ve I. TBMM’nde Kırşehir Milletvekili Keskinli (Hamitli) M. Rıza Bey” I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003), Bildiriler, Haz. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Günşen, Kırşehir 2004.
- ŞAHİN, Yaşar, “Mustafa Kemal Paşa ve Kırşehir”, Kırkkültür, no: 7, Ankara: Çetin Ofset A.Ş., 2005.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, “Millî Mücadele’de Protesto ve Mitingler”, Türkler 15, (ed.), Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, (726-743).
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin İstifası ve Tepkileri, Ankara 1996.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, ‘İzmir, Maraş ve İstanbul’un İşgali Üzerine Yapılan Protesto Mitingleri’, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1986.
- TANSEL, Selahattin, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. II, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1991.
- TARIM Cevat Hakkı, Atatürk Kırşehir’de, Memleket Matbaası, Ankara 1956.
- TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasî Partiler, Doğan Kardeş, İstanbul 1952.
- TURAN, Mustafa, “19 Mayıs’ın Türk İstiklâl Harbindeki Yeri ve Önemi”, Türk Yurdu, c.18, 129, (Mayıs 1998), s. 41-45.
- Türk İstiklâl Harbi İç Ayaklanmalar (1919-1920), C. VI, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara 1974.



Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri III. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., Ankara 1994.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 23 Nisan 1920-20 Ekim 1991, Cilt I, TBMM Genel Sekreterliği Yay., Ankara 1994.

ULUĞ, Naşit Hakkı ve diğer; Hemşehrimiz Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

YALÇIN, E. Semih, KOCA, Salim, Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.